

Nieuwste Tijd

Marita Mathijssen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Vantilt; Nijmegen, 2013) 432 p., ill., € 25,- ISBN 9789460041140

Het verleden als obsessie

In *Historiezucht* geeft Marita Mathijssen een uitgebreid en tegelijk handzaam overzicht van de manieren waarop in de negentiende eeuw met het verleden werd omgegaan. Uitgangspunt daarbij is het idee dat de geschiedenis in deze periode een veel grotere en meer centrale plaats innam dan voorheen het geval was. Zoals de ondertitel van het boek aangeeft waren de negentiende-eeuwers, aldus Mathijssen, door het verleden 'geobsedeerd'. Na twee hoofdstukken waarin de voorafgaande periode en de omslag zelf worden beschreven, volgen vijftien hoofdstukken, gewijd aan de 'wending naar het verleden' in een hele reeks domeinen van de cultuur, als de geschiedschrijving, het onderwijs, de musea, de schilderkunst, het erfgoedbeheer en bovenal de literatuur. Het levert een breed panorama op van boeken en genootschappen, ideeën en initiatieven, met in de hoofdrol, hetzij als object hetzij als subject van historische aandacht, figuren als Maerlant, Hooft, Vondel, Rembrandt, Walter Scott, Bilderdijk, Van Lennep, Bosboom-Toussaint en Siegenbeek.

De omslag heeft zich rond 1800 voorgedaan. Uiteraard werd ook voordien over het verleden gedacht en geschreven, maar dat gebeurde in een 'besloten geleerdenwereld' en 'ontoegankelijke elitekringen'. In de negentiende eeuw werd het verleden voorwerp van democratisering en massalisering. De maatschappij raakte ervan doordrongen en dat betekent niet alleen dat de bevolking op grote schaal met het verleden werd geconfronteerd, maar ook dat zij zich dat verleden toe-eigende. Dat deze grondige transformatie van

de rol van de geschiedenis zich in deze periode voordeed, heeft (zo niet alles, dan toch veel) met de Franse Revolutie te maken en met het feit, aldus Mathijssen, 'dat de burgers geschiedenisverandering zo van nabij meemaakten dat die van henzelf werd'. De democratisering van het verleden en de 'massificatie van het historiebeseef' vormen dan ook de rode draad van het boek. De uitbouw van het geschiedenisonderwijs, de popularisering van het verleden in allerlei vormen, de uitbreiding van de geschiedenis met nieuwe thema's, de aanwezigheid van het verleden in de publieke ruimte en de historisering van de cultuur waren er alle op gericht de algemene 'historiezucht' aan te wakkeren en de burger op het nationaal verleden en zo ook op de natie als zodanig te betrekken.

Sommigen hebben de radicaliteit van deze omslag enigszins gerelativeerd. Zo heeft bijvoorbeeld Jean-Michel Leniaud (*Les archipels du passé: le patrimoine et son histoire*, 2002) getoond dat de feitelijke behandeling van het historische erfgoed als gevolg van de Revolutie niet radicaal is veranderd, maar dat wel de gehanteerde principes een fundamentele verschuiving laten zien: erfgoed werd een publiek goed en dus een bevoegdheid van de (wereldlijke) overheid. Deze nadruk op de principes veeleer dan op de praktijk kenmerkt ook *Historiezucht*. In haar behandeling van de democratisering van de geschiedenis richt Mathijssen de blik vooral op de cultuurproductie in de wat engere zin van het woord (literatuur, schilderkunst, geschiedbeoefening) en op de cultuurproducenten (schrijvers, historici, kun-

stenaars). Dat zij zich veel meer dan hun voorgangers om hun publiek bekommerden, dat zij ervan overtuigd waren dat het verleden een breed publiek verdiende en dat de burgers het verleden nodig hadden, dat wordt door deze studie overvloedig en overtuigend aangetoond. Of dit betekent dat heel Europa of heel Nederland aan historiezucht leed, blijft echter maar de vraag. Mathijssen hanteert in deze studie in sterke mate een top-downbenadering. Intellectuelen en politici, historici en schrijvers komen aan het woord, andere maatschappelijke groepen blijven min of meer buiten beeld of worden louter als *intended audience* gecast. Publieke rituelen, herdenkingen, standbeelden, straatnamen en het succes van neostijlen blijven niet onvermeld, maar de aandacht ervoor is beperkt. Ook de 'historisering' van de natuurwetenschappen, de ontluikende sociale wetenschappen en het politieke discours, blijft onbesproken, en dat is jammer, want juist zij laten zien hoe de maatschappij van geschiedenis doordrongen raakte en hadden dus het betoog en de conclusies van dit boek kunnen versterken.

Mathijssen focust zich op Nederland, maar plaatst de nationale situatie consequent in een Europees perspectief. Ze stelt daarbij de vraag in welke mate de Nederlandse ontwikkelingen meer algemene evoluties en patronen volgden of daar juist van afweken. Het overheersende beeld dat uit *Historiezucht* naar voren komt, is dat van een grote Europese beweging waaraan Nederland ten volle en met enthousiasme heeft geparticipeerd. Tot op zekere hoogte is dat duidelijk. Zoals elders werd in Nederland gedurende de negentiende eeuw inderdaad een brede historische cultuur ontwikkeld. Toch bevat het boek ook heel wat tekenen die erop wijzen dat de historiezucht in Nederland niet in alle opzich-

ten groot was – en misschien beperkter dan bij de burens. In 1835 werd voor Monumentenzorg in België twintigmaal zoveel geld uitgetrokken als in Nederland, zo krijgen we bijvoorbeeld te lezen. Er werden in Nederland opmerkelijk weinig standbeelden opgericht, en de historischschilderkunst heeft er nooit het enthousiasme gewekt dat Franse en Belgische schilders tot megalomanie én tot internationaal succes heeft gebracht.

Het is betekenisvol dat het laatste hoofdstuk van *Historiezucht* gewijd is aan 'de overheid en historie'. Zoals in het hele boek wordt ook in dit hoofdstuk veel aandacht besteed aan de periode van de vereniging van Noord en Zuid (1815-1830). Willem I ontplooid toen immers een politiek van 'financiële, concrete ondersteuning van natiegevoelens', waarbij hij 'stimuleerde daar waar er inhoudelijke invloed uitgeoefend kon worden: de taal, het onderwijs, de genootschappen, de letterkundige studie, de musea, de historieschilderkunst'. Na de scheiding – blijkbaar was dit beleid toch niet zo succesrijk – besteedde de Nederlandse overheid amper nog geld aan 'cultuurbevordering'. Er kwam een lange periode van stilstand 'waar ik snel overheen ga, om de aanloop naar cultuurbeleid tegen het eind van de eeuw nog kort te bekijken'. Dat stilzwijgen is jammer. Vormt de terughoudendheid van de overheid geen indicatie voor het feit dat haar bekommernis om het verleden beperkt was? Mathijssens overzicht biedt een mooi beeld van de vele vormen die de Nederlanders in de negentiende eeuw aan het verleden hebben gegeven, maar voedt tegelijk ook het idee dat het met hun historische 'obsessie' best meeviel.

Tom Verschaffel, KU Leuven